

ПОСТУП ХРИСТІЯНСТВА ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ВЗАЄМОВПЛИВИ КУЛЬТУРИ І РЕЛІГІЇ

Визначається роль, можливості та перспективи християнства у просторі глобалізаційних процесів через розкриття проблематики розвитку взаємин релігії з вітчизняними та світовими культурними явищами. Виявляються особливості взаємозв'язків і взаємовпливів християнства як релігійного феномена і культури як цілісного феномена.

Розвиток громадянського суспільства значною мірою залежить від ґрунтового теоретичного осмислення багатоаспектних, неоднозначних, суперечливих економічних, політичних, соціальних, ідеологічних реалій, культурних і духовних трансформацій. Ці процеси на тлі світової глобалізації призводять до руйнування усталених стереотипів і установок та безпосередньо впливають на формування нового світогляду, інтересів, ціннісних орієнтацій нації й окремої людини. Звідси виникає потреба зміцнення соціально-етичної основи і духовного відродження українства, що обумовлює звернення до християнства як до багатомірного явища й складової світової та національної культури.

Місце і роль християнських цінностей, моральні, психологічні, особистісні аспекти релігії аналізують у релігієзнавчих роботах радянського періоду В. Антоненко, Е. Дулман, Н. Золотарьова, К. Кіндрат, Г. Лебединець, І. Малахова, О. Онищенко, С. Слободянюк, Ю. Терещенко, Д. Угринович, Л. Чухіна, В. Шердаков, Є. Яковлев та ін. Критикують релігійні концепції та їхнє значення для духовного стану суспільства Л. Кобилянська, В. Пашенко, Ю. Субботін.

Осмисленню духовного і культурного розвитку українського і малих народів України в контексті глобальних проблем сучасності присвячуються розвідки вітчизняних і зарубіжних етнологів (Е. Сміт), соціологів (К. Келган), українських науковців з діаспори (О. Бочковський, О. Кульчицький, В. Липинський, І. Лисяк-Рудницький, М. Шлемкевич, В. Янів), мислителів Новітньої доби (І. Следзевський, Є. Бистрицький), які спрямовані на вивчення взаємодій релігійного та етнічного чинника в еволюції людства.

Специфіка духовних перемін, що привнесені християнством у соціокультурне буття світу і України, висвітлена у працях сучасних філософів і релігієзнавців М. Бабія, С. Здіорука, В. Єленського, А. Колодного, Б. Лобовика, О. Недавної, О. Сагана, П. Сауха, Л. Филипович, Л. Чупрій, П. Яроцького та ін.; проблеми сучасного стану релігійного відродження та релігійної ідентичності розкривають П. Кононенко, Л. Нагорна, М. Степко, М. Шульга. Опертя на ідеї названих дослідників сприятиме з'ясуванню глобальних вимірів сучасного християнства, його моральнісних, загальнолюдських компонентів. Проте осмислення феномена християнства через призму нових ракурсів, а саме в його трансформаційно-інституційних здійсненнях, у сучасному обтяженому глобалізаційними процесами культурному і духовному бутті людей і механізми його функціонування в системі культурно-релігійних взаємодій потребує ґрунтовнішого аналізу і об'єктивізації філософсько-релігієзнавчої рефлексії. Здійснення такого аналізу і є метою представленої статті.

Соціокультурна парадигма ХХ ст. характеризується різноспрямованими, часто взаємовиключними тенденціями. З одного боку, декларується утвердження демократичних і гуманістичних засад, розбудова громадянського суспільства, оновлена перспективізація науково-технологічного поступу, зростання можливостей налагодження міжкультурних діалогічних відносин, з іншого – наявні радикальні соціальні перетворення, тоталітарні режими з усіма вадами (репресії, геноциди, штучні голодомори, ідеологічний тиск), технократизм, глобалізаційні та руйнівні для релігійних світоглядних основ секуляризаційні процеси, поширення і негативний вплив масової культури і засобів масової інформації на духовне життя людини. Остання тенденція спроектувала знецінення людського життя, породила відчуття самотності, широкомасштабний вихід на авансцену людського ества деструктивних, руйнівних рис, індивідуалізм до релігієвибору зокрема і релігії загалом.

Такий біполярний симбіоз позитивних і негативних виявів охопив всю планетарну цивілізацію і, обумовивши загальну кризу релігії, позначився на формуванні парадигми світового християнства доби переходу до постіндустріального суспільства. "Панорама розвитку християнства в цьому "геноцидному" столітті, – слушно зазначає В. Єленський, – вбирає в себе тенденції, які не лише виглядають радикально несумісними, але й категорично суперечать одна одній" [1: 357]. Християнські мислителі, характеризуючи ХХ ст. як "розчакловане" (М. Вебер), "знебожене" (М. Гайдеггер), намагаються досягнути реалії та перспективи в ньому людини. Означені тенденції світового масштабу проєктуються на українське суспільство, в якому нині спостерігається похвалення релігійного життя і зростання потреби в нових чи відродженні усталених духовних цінностей як своєрідний виклик на глобалізацію культури і так звану аномію (Е. Дюркгейм) як

дезорганізацію суспільства, руйнівну трансформацію духовних і моральних установок і орієнтирів соціального і культурного буття людини.

Християнство є непростим духовним утворенням і як багаторівнева аксіологічна система взаємодіє з різними соціальними сферами. Ціннісні орієнтації християнства специфічно виявляються на різних рівнях функціонування, завдяки чому вони здатні впливати як на активність, мотивацію соціальної поведінки особистості, так і на різноманітні сфери суспільного і духовно-культурного життя.

У духовних виявах християнські цінності зосереджують увагу на внутрішньому морально-етичному вимірі, що завдяки біблійним настановам, заповідям дозволяє корегувати вчинки, наміри і загально поведінку людини. Засадою моральної доктрини є заповіді християнської любові. Християнські цінності як значущий сакралізований кодекс в умовах нагальної необхідності переорієнтування стереотипів мислення, викликані потребою реконструювання спотворених традиційних норм та ідеалів, репрезентують здатність до ствердження моральнісно-цілісної, піднесеної до Абсолюту особистості.

Соціальний стан, етнічна і мовна самоідентифікація, політична зорієнтованість не є тими ознаками, за якими Бог поділяє людей і гарантує їм спасіння. Стрижнем такої рівності постає віросповідання, що сприяє консолідуванню людей та уможливленню охоплення християнством всіх суспільних, культурних і особистісних потреб та інтересів вірян. Проте якщо сподівання на спасіння закладене в основу віровчення і його заслужують ті адепти християнства, які визнають своїм спасителем Сина Божого, то для збільшення інтегративної ролі християнства в соціумі необхідно докласти більше зусиль у напрямі не лише мінімізації, але й уникнення його подальшої диференціації, яка негативно впливає на утвердження християнських істин у людському співтоваристві.

Про зростання конфесійної диференціації свідчить науково-статистичне прогнозування, згідно з яким сьогодні в Україні тільки євангельських церков "діє більше дванадцять тисяч і їх кількість постійно зростає" [4: 16]. Така тенденція спричинена низкою факторів, серед яких необхідно виділити ефективну соціальну роботу представників протестантських конфесій, церковну роз'єднаність Української православної церкви, загострення між- і внутрішньочерковних конфліктів, пошкваллення місіонерської діяльності зарубіжних релігійних організацій та центрів. Варто наголосити на впливах глобалізації на комунікативні та інформаційні зв'язки, активізації міжкультурних взаємодій, у процесі яких утверджуються універсальні міжнародні стандарти, норми, цінності, що не тільки посилює диференціацію християнства, а й переміщає його з релігійної площини в площину специфічного культурного явища.

Амбівалентні впливи глобалізаційних процесів на українське суспільство полягають у тому, що, з одного боку, вони можуть посприяти збагаченню і розширенню культурних обріїв України, з іншого – призвести до пріоритету видовищності та формалізму, а не духовної сутності релігійного життя, нівелювання значення християнства як морального імперативу своїх адептів, сформуванню уявлення про християнство як один із виявів масової культури. Щодо глобалізації самого релігійного життя, його домінуючим фактором, на думку Г. Кулагіної, "виступає не лише гомогенізація, зведення до єдиного, але й фрагментація релігійних утворень, що можна порівняти з тими процесами інтеграції і диференціації, які завжди притаманні суспільству" [3: 369].

На початку XXI ст. представники християнства намагаються активно долучатися до вирішення глобальних проблем, які корегують релігійну життєдіяльність вірян через подієвість світового масштабу і, навпаки, локальні дії певних спільнот і конфесій можуть мати значні глобальні наслідки. Глобальні проблеми сучасності осмислюються і пропонуються шляхи їхнього вирішення у богословських ідеях і концепціях християнської глобалістики. Вихід теологи вбачають у дотриманні християнської етики в процесі переродження людини, її особистісно-духовного, гріховного начала, яке в результаті людської діяльності спричинило виникнення означених проблем.

Сьогодні у виборі християнської Церкви переважають особистісні переконання і волевиявлення. Це, власне, передбачуване і дещо закономірне явище з позиції християнського вчення, згідно з яким свобода волі як результат і виявлення людиною образу і подоби Божої (Бут. 1:26) надана їй для реалізації вибору власного шляху до правдивого вшанування і поклоніння Богу та моральнісно-праведної поведінки. Дотримання Заповідей Божих допоможуть спрямувати свободу волі людини на моральне вдосконалення, що сприятиме підтримці її духовної рівноваги, культурного, соціально-психологічного балансу та стабільності.

Результатом персоналізації релігії постає становлення громадянського суспільства, що передбачає часткову диференціацію за релігійними ознаками і коригування функцій релігії та функціональності державно-церковних відносин. Тенденція до особистісного релігійного вибору закріплюється завдяки посиленню міжкультурних контактів, а також завдяки проникненню в духовне життя людини засобів масової інформації, які забезпечують різнобічну і різноаспектну репрезентацію багатьох релігій, релігійних течій та деномінацій. Розвиток християнства залежить не лише від внутрішніх соціокультурних, історичних та інших чинників, але й від обсягу і характеру проникнення

західноєвропейської культури зі своїми релігійними особливостями на терени певної країни, причому цей процес має і зворотні взаємовпливи.

Нові ціннісні пріоритети минулого століття формувалися на основі секуляризації, яка і сьогодні в умовах глобалізації набуває масовості та динамізму, що обмежує вплив релігії на духовне буття людини. Це призводить до зниження релігійної активності і втрати християнством значущості як морального імперативу в побуті вірян. Зміни у процесах секуляризації обумовлені поступовим розширенням її впливу від релігії, культури до багатьох соціальних інститутів і суспільної свідомості людей. У свою чергу, у процесі трансформації релігії як діяльній інституції, викликаній її прагненням впливати на суспільство, змінювалися особливості і форми секуляризації.

Термінологічно-сміслові навантаження секуляризації змінювалося протягом ХХ ст. від розуміння її як процесу обмеження деяких функцій релігії до обмеження сакрального впливу релігії на економічну, політичну, соціокультурну, наукову та інші сфери. Суперечки стосовно секуляризації частково обумовлені такими двома підходами в її визначенні: перший – це тлумачення загального смислу, яке репрезентується в контексті історії чи соціології релігії, історії метафізики; другий – вияв основних ознак секуляризації як процесу в конкретних часових і просторових координатах.

Таким чином, численні-неоднозначні, часто протилежні трактування сенсу феномена секуляризації чи оцінки секуляризаційних процесів фіксуються у сучасних наукових теоріях. Зокрема, Луман наслідком секуляризації вважав втрату священного, що загрожує соціальному порядку і згоді, Белл розглядав секуляризацію як розвиток релігії та її видозміни внаслідок соціальних перетворень.

Деякі вітчизняні дослідники визначають поступ модерної секуляризації як логічне, наповнене релігійними конструктами явище. "Звільнення від опіки Церкви, – зауважує С. Йосипенко, – відбувається відповідно до певної релігійної логіки, точніше – відповідно до тих уявлень про роль держави, життя суспільства, співвідношення церковної та державної компетенції, які склалися в певній релігії. Стаючи вільним від зверхності Церкви інститутом, модерна держава постає по-новому інвестованою релігійним сенсом і діє в межах якогось релігійного мислимого" [6].

Посилення пріоритетності сучасних секуляризаційних процесів небезпечно інвективною не лише проти християнських цінностей, а загалом культури і релігії. Представництво світських і духовних сфер постало перед проблемою пошуку оптимальних засобів протистояння цьому явищу. Врешті постмодерна людина все більше відчуває потребу в сакральному, зокрема у вірі. У релігійному і церковному бутті нині посилюється позиція узгодження віри з розумом, яка найяскравіше виявляється у протестантів і католиків.

Історично українізоване християнство культивувало міцні зв'язки з національною культурою. Сьогодні і в українському суспільстві взаємодія релігії з культурою відбувається під впливом глобалізаційних і секуляризаційних процесів, які радикально змінюються в загальнокризових реаліях. Динаміка, а саме домінування чи другорядність християнства як функціонального релігійного вияву, залежить від його місця в соціумі. За доби глобалізації поступово втрачається безпосередня прив'язаність певної християнської конфесії до того чи іншого етносу чи території, але статичним залишається апелювання християнства до загальнолюдських ціннісних орієнтирів незалежно від різноманітності його конфесійних виявів, які всебічно висвітлюють конкретний зміст інваріантів християнського віровчення. Згадаймо, що джерелом переоцінки цінностей у духовному бутті східнослов'янських народів та значним чинником впливу на формування менталітету і національних рис українського народу стало прийняття християнства. Протягом еволюції культура зберегла у своїх релігійних і моральних кодексах своєрідний еталон життєдіяльності людини у формі норм, принципів, споконвічних цінностей, які сьогодні піддаються сумніву під натиском постмодерністських ідей.

У Новітню добу викристалізовується історично обумовлений взаємозв'язок між секуляризацією і сакралізацією, яка є вагомим фактором розширення сфери функціонування релігії як форми суспільної свідомості, що спрямовує на утвердження морального компедіума, гуманізації особистості та вказує напрямом на шляху до поєднання людини з Всесвітом. Акцентуація на вірі в існування священного як сутнісної характеристики релігії ставилася ще Августином Блаженным, Фомаю Аквінським, Тертуліаном, Оригеном. І сьогодні сакралізація як ціннісний інгредієнт духовного світу людини передбачає розширення сфери впливу на неї релігії завдяки освяченню ієрархічно цілісних соціальних зв'язків. На думку В. Токмана, "переживання сакрального передбачає буття, вивільнене від життєвих дрібниць, в якому людина виходить за межі повсякденної тривалості існування і вступає у світ буття в цілому, а також виявляє, що належить не тільки кінцевому просторові, але й якійсь просторовій цілості" [5: 39].

Недарма в період духовної кризи суспільства, спричиненої загостренням глобальних проблем на тлі нехтування універсальними християнськими цінностями як найширшого вияву релігійно-моральної проблематики, актуалізується потреба у зверненні до релігії, яка допомагає узгодити життя людини з її духовними запитами щодо ключових питань "про таємниці Всесвіту і людську роль у ньому" (А. Тойнбі) задля пошуку адекватних сценаріїв подолання життєвих труднощів. Сакралізація соціального та індивідуального буття сучасного українства має насамперед обрядові

здійснення, що гальмує поширення релігії на діяльність соціальних інститутів, життєдіяльність людини і сфери її культурно-духовного життя.

Дефініція релігійно-моральної доміанти християнства сприяє духовній, моральній, культурній реабілітації суспільства, посилює міжкультурні взаємозв'язки, поглиблює досягнення вітчизняного культурного поступу. С. Кримський зазначає, що духовною особистістю індивід стає завдяки здійсненню морального вибору, який віддзеркалюється на його долі, оскільки саме духовність – це наближення до абсолютних ціннісних інстанцій, що формують особистість, це "буття націлене духом" [2: 24]. Духовність у процесі тисячолітньої осягати релігією постає смислотворним стрижнем людського буття, що наштовкує на переосмислення людини як універсального, цілісного, єдиного, повноцінного предмета теології. У християнських богословських системах посилюється вагомість людини, її суб'єктивних рис та особистісної віри, закріплюються засади трансцендентних актів, її сходження до Величного, Всезагального, переживання екзистенційної ситуації людського буття. Релігійний досвід людини охоплює власне самоосмислення, співвіднесення свого існування з вічністю, відчуття в собі Божественного буття.

Християнство як культурно-релігійна традиція спрямоване на духовне оновлення суспільства і за умов глобалізації культури частково адаптується до її трансформацій. Крім того, суспільний прогрес потребує корегування, узгодження конфесійного життя відповідно до нових умов, так званого аджорнаменто (осучаснення), оновлення, культової та організаційної модернізації, яке, зокрема, проголосила і втілює у життя Римо-католицька церква. Відтак, враховуючи закостенілість у наш динамічний час запроваджені ще в IV ст. Літургії Івана Златоуста і Василя Великого, яка стала першим ускладненням ранньохристиянської обрядової практики, католиками означена Літургія проголошується в скороченому варіанті.

Таким чином, тісні взаємовпливи релігії та культури фіксуються з часу їхнього одночасного зародження і подальшого функціонування. Духовна ситуація за умов глобалізаційних процесів окреслюється синхронним посиленням взаємодій та антагонізму між світовими культурами, в тому числі між тими релігійними системами, котрі становлять духовні підвалини їхнього зародження та розвитку. Загальнолюдські християнські цінності повинні стати тим фундаментом, на якому вибудовуватимуться засади взаєморозуміння і взаємопримирення як необхідна умова міжконфесійного співжиття за умов міжкультурних взаємодій в період впливу глобалізації на розвиток окремих культур та етносів і світової спільноти загалом.

Християнство – один з основних чинників позитивного впливу на відродження і розвиток української культури, загальнонаціональний простір якої поєднує християнські конфесії в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Єленський В. Є. Глобальні зміни обличчя християнства / Людина і культура в умовах глобалізації // Збірник наукових статей. – К., 2003. – С. 357-367.
2. Кримський С. Б. Контури духовності: нові контексти ідентифікації // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21-28.
3. Кулагіна Г. Доля народних релігій в умовах глобалізації релігійного життя / Людина і культура в умовах глобалізації // Збірник наукових статей. – К., 2003. – С. 367-374.
4. Релігійне життя України // Релігійна панорама. – 2006. – № 4. – С. 2-26.
5. Токман В. Феномен священного і проблема розуміння сутності релігії // Українське релігієзнавство. – 2000. – № 4. – С. 35-43.
6. Йосипенко С. Л. Теолого-політична проблема в ранньомодерній духовній культурі. Стаття друга: секуляризація // Мультиверсум. Філософський альманах. – К., 2006. – № 58. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_58/Yosypenko.htm.

Матеріал надійшов до редакції 25.01. 2010 р.

Стасюк Л. О. Перспективи християнства в умовах глобалізації: взаємовплив культури і релігії.

Определяется роль, возможности и перспективы христианства в пространстве глобализационных процессов через раскрытие проблематики развития отношений религии с отечественными и мировыми культурными явлениями. Показаны особенности взаимосвязей и взаимовлияний христианства как религиозного феномена и культуры как целостного феномена.

Stasyuk L. O. Progress of Christianity in Terms of Globalization: the Interplay of Culture and Religion.

The role, possibilities and prospects of Christianity in the space of globalization processes through disclosure issues of religion is defined through the relationships with domestic and international cultural phenomena. The peculiarities of interconnections of Christianity as a religious phenomenon and culture as a holistic phenomenon are shown.